

LA VUS DE L'INSÜBRIA

funda in del 2004

"L'insübrich senza fadiga"

Despö de tanci mes de laurà a l'inviass del mes de nuember hem pubblicaa sül noster sit la quinta ediziun de "L'insübrich senza fadiga, manual per imprend e cugnuss storia, cultura, lengua e tradiziun de la nostra tera." L'è staa 'n laurà fess lung ma che l'è vegnū bun per dagh 'na bela rinfrescada a la grafica de la publicaziun, per fà 'na revisiun di testi e per cu-regg i magagn ch'hin saltaa fö. La publicaziun l'è spartida in set seziun: storia, lengua, l'insübrich senza fadiga, leteratüra, cultura müsega e tradiziun, taul di sumeanz, vucabulari e appendici.

La nuità püssee impurtanta, insema a la näva impustaziun grafica, l'è la presenza del vucabulari insübrich-talian e talian-insübrich in de 'n capitul dedicaa. El vucabulari gh'ha denter püssee de 1300 paroi de insübrich de bas che vegnen fess bun in del duperà la lengua tücc i di.

Dunca, per chi che vör fass arent a la lengua e a la nostra cultura, cunsiiem de descargà "L'insübrich senza fadiga" in furmaa .pdf del noster sit internet www.giurnal.org/pagine/dispens.htm.

E semper a l'inviass de nuember l'è finii el desvilup del vucabulari utumategh ch'el permet de catà fö 'na parola (in talian o in insübrich) e de vegh la tradiziun, la forma feminila, chela plürala e anca un fras de esempi che la fà vidè cumè che se dupe-ra la parola ch'avii cercaa. Dunca 'n strüment per i tra-diziun ma anca per imprend mei la nostra lengua. Anca 'l vucabulari l'è descargabil a gratis del noster sit (www.giurnal.org/pagine/c%E0.htm). Per duperal l'è assee vegh instalaa sura l'urdenadur 'n föi de calcul (nün cunsiiem l'Open office <http://it.openoffice.org>). Speciem i voster parer e i voster cureziun e, suratüt, la vosta culaburaziun.

Marcel Picamei

Filusufia

- I over e i pensee del Platun hin rivaal fina a nün. Cugnussèmi in di sò scrit de lü.

El furnel insübrich

- La "Rustida", un pacià de la festa de la tradizun pupulara nueresa.

PAGINA 4

PAGINA 4

PAGINA 4

I piant a la radis

- La bedula l'è 'na pianta che pödem incuntra de spess in di noster busch

Panzanegh d'Insübris

- "I tri cavernat per amur", panzanega trista de la gent de Fiömlacc

PAGINA 3

www.giurnal.org

La vita e i over del Carlo Maria Maggi

El Carlo Maria Maggi el nass a Milan el tri de magg del 1630, fiò del Giuan Batista e de l' Angiola Riva. Mandaa a scöla in di Gesüiti de Brera, a sedes agn l'ha decidüü de stüdià a Burugna diret zivil e canonegh e a desnöf agn (1650) el ciapa la laürea in giürispruden-za. El se spusa insema a l'Ana Maria Pentesela (Ponticelli) e in del 1656 el taca a stüdià leter e puesia e a met gio di vers: medrigai, utav, idili, tragedi, canzun e sunet, a frequentà i literaa milanes in di academi e in di salot di sciur.

In del 1661, per merit di Burumei e grazi al cunt Ares l'è numinaa Segretari del Senaa, carega ch'el mantegn fina a la mort. Intratanta a Milan el deventa mudel de une-stà e de sentiment religius. El diss de lü el Ciro Funata: "In del 1679 Gerolamo Arata Silvano, cunt el mes-sedà i leter del nom latinizaa del Maggi (CAROLUS MARIA MADDIUS) el na tra fö el negrama: ADAMAS LUCIDIUS RARUS (diamant sbarlüsént e rar). El Maggi a l'è staa del bun 'na preia preziosa in de la palta del

ses'cent che la Prudenza l'ha traagio del ciel ai Milanes in d'un temp fess malarbet".

El Maggi l'è staa, tra l' alter, pru-fessur de 'luquensia latina e greca ai scöl palatin in due, in del 1676, l'è deventaa surintendent cumè a l'istess temp l'è numinaa surintendent de l'üniversità de Pa-via. Infin, in del 1677 l'è elengiüü de Sanaa e Guerna a "assistent a la tassa di medesen".

Se el Maggi a l'è staa fess impegnaa in pulitega, püssee impegnaa amò l'è staa in literadüra tant de lassagh, a staghela li, in söi mila e cinch cent over, tra chii in tuscan e quei in milanes.

I pueseui in milanes hin rim e cu-medi: i rim püblegaa dumà despö de la sò mort, fa part di ütem des agn de vita e hin dedicaa a i vari ucasiuon (batesem, matrimoni...).

Inveci, i cinch cumedi e i cinch intermess ötonum, fan part anca lur di ütem agn, ma van in scena ch'el Maggi l'è amò vif.

süta a pag.2

Tera insübra

Tera Insübra l'è l'assu-ciaziun che, uramai de des agn, la süta a laurà per trà in gir el nom, la storia e la cultura insübrica.

L'assu-ciaziun l'è nas-süda a Vares ma la gh'ha anca di seziun spantegaa in gir per l'Insübris. Tra quei che se cascien püssee per trà in pee iniziati cul-türai gh'è chela de Milan che la süta a urga-nizzà cunvegn, dibatit, paciaa e che, dent per dent, la cascchia fö anca di publicaziun fess interessant. L'ültima hin i at del cunvegn "Le cinque giornate di Milano" cunt denter i intervent del De Anna, del Galimberti, del Bracalini e del Gulisano. 'Na publicaziun legera ma fess interessanta de vegh de bun in libreria.

Per info: milano@terrainsubre.org

La cunquista privada del spazzi

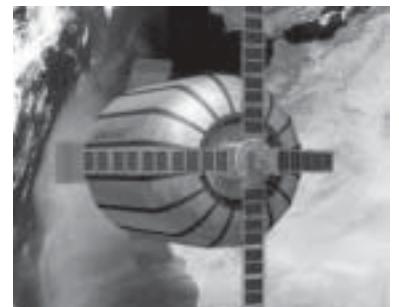
de l'Angiul Verunes

NASA, ESA e alter agenzii spaziali a finanziament pubblich hin trop gross e trop burucrategh per vess realment competitif in sül mercaa di lancia-tur spaziali piscinin. I nöf idei per nà in del spazzi vegnen scar-taa perchè se gh'han pü gnà fund economic, gnà vöia per res'cià in sü l'in-uvaziun tenulogega. Dumà i piscinin e dumà i privaa pöden permetes de res'cià püssee in süi nuità. Insci in di ültim agn, l'è nassüda la cumpetiziun privada per nà in del spazzi. Nöf cumpagnii privaa hin staa traa in pé cun l'ubietif precis de vess i prim a desvilüpà 'na te-nulugia näva e che la custi poch per nà e turnà del spazzi. Menter i agenzii pubblich han lassaa perd i mis-siun uman perchè ritegnüü trop custus, i cumpagnii privaa inveci han scernii de investì tüt el propi capital in di missiun uman. Chesta l'è la nuità püssee impurtanta di ültim agn.

Mandà 'na sunda rubotega o di omen in del spazzi el custa amò trop, ma gh'hin nöf possibilità nassüü di nöf idei.

- SPACE SHIP ONE

La "Scaled Composites" l'è stada la prima cumpagnia privada a desvilüpà un vul sub-urbital in del spazzi cun tri omen a burd a 100 Km de la süperfis de la Tera. La manera de nà in del spazzi l'è minga chela classega cunt un razz ch'el partiss in vertical cumpagn del Shutt-le de la NASA o di sgur (it.: voli) del razz Saturn 5. L'ubietif l'era quel de rivà a 100 Km de quota e minga quel de metes in orbita inturnavia de la Tera. L'energia che se gh'ha de duperà l'è 30 volt de menu de quella che la serviss per menà in orbita un Space Shuttle. La süta a pag.3

süta de pag. 1

Hin: "Il manco male, Il Barone di Burbanza, I consigli di Meneghino, Il falso filosofo, Il concorso de' Meneghini" e tacaas 'dré, i intermèss: "L' Intermezzo dell' Ipocondria, L' intermezzo per una tragedia, L' intermezzo delle dame sugli spassi del Carnevale, Beltramina vestita alla moda, L' intermezzo dell' Ambizione"

El Maggi l'è mort a Milan el vintidü de avril del 1699 e l'è staa metüü gio in de la basilega de san Nazzer (it.: San Nazzaro).

A resun el Maggi l'è cunsideraa "el pader de la literatura milanesa" maester de chi che l'è vegnütü despö de lü (Balestrieri, Parini, Porta...) e amò al di d'incö l'è de riferiment per chi che vör vesinass al milanes.

Pö, gh'è minga de desmentegà che l'è staa propi lü a inventà la maschera del Meneghin, el "milanes de Milan" cunt el cör in man!

- El Maggi "pà" del Meneghin

Dunca el Carlo Maria Maggi el pö vess cunsideraa a resun el "pà" del Meneghin. Ciameses alon (ins.: alura) chi che l'è, el Meneghin.

Meneghin l'è propi la maschera de Milan e cunt tüta prubabilità el sò nom el vé del "menecmi" del Plauto, o ben (it.: oppure) del "Menegh" del Ruzante, ma l'è püssee facil ch'el meti cap ai servidur de la festa "Dumeneghét" giüstö cünt. L'è alegher e estravers e in teater el gh'ha minga 'na part fissa: di volt l'è serv, di olter patrun, un gigiola e martul de paesan o fundeghee balloss e scroch. E propi in del '600 el Meneghin el tö la sò facia, grazzi ai over del Maggi, che el ghe da dessumaross la parentela de "Pecenna" (barbee) per l'abitüden de pecenà i nobil per i sò magagn.

In del prem '800, el Carlo Porta, calca giö la man in sò l'aspet de censur di vizzi de gesa e nubiltà. Bunasciot e quiet, el Meneghin l'è san e unest e le se sbassa mia a fregà gio nissün per nissün mutif. Cunt el passà del temp l'è vegnütü emblema del popul Milanes e de la sò vöia de libertà. In tra chi che l'ha metüü sü i pagn del Meneghin regordèm el Gaetano Piomarta, el Giuseppe Moncalvo, el Luigi Preda, el Tagliabue Malfatti.

In del '900 el Meneghin l'è naa adree via via a sparé de la scena per fa part dumà del teatèr di magatei.

- El pensee

Quater parol sül pensé del Maggi sem ubligà a spendi. Inviarem sübet cul dì ch'el Maggi, anca se l'ha faa part de l'Accademia della Crusca l'ha cuntestaa i sò pusizion rigid.

Furma e cuntegnütü de l'ovra del Maggi hin semper staa popular de bun, tacaas ai püssee puaret de Milan. El des el Claudio Beretta : "el Maggi l'ha fundaa l'etnia Milanesa cunt i möd de di, i sentens e i pruerbi s'cet e vif, chel patrimoni de regul insuma che l'è la forsa di lumbard". Anzi pödem adritüra parlà de l'luminismu cristian.

El Maggi, vegnütü al mund a Porta Rumana in del 1630, l'agn de la pest, l'è staa trasferii a Gerna de Lesma (it.: Gerno fraz. di Lesmo) per scampà a l'epidemia a Villa Belvedere, proprietà de fameia. E semper a Gerna l'è staa uspitaa di cunt Meleri (it.: Mellerio), cume se üsava fa alon cunt i artista e i literaa.

Bress Malighet

Da "Il Barone di Birbanza"

ATTO TERZO

Addio di Meneghino

*Car el mè car Milan,
me creppa el coeur
d'avett de bandonà.
Ferr e strasc, cardeghée,
revendiroeu, postee,
conch, e tajee, e messò,
garzonscij de sartò;
canaja, che vivi
de menuder guadagn,
e críee per i straa con i cavagn;
cioviroeu de San Sater,
tucc compagno de better,
el vost car Meneghin
el va in lontan paes....
Se pu no s'vedaremm, a revedès! ...
Mortadell di Tiri Scagn,
busecca de la Goeubba,
passaritt di Trí Merla,
carna de manz del Pioeuucc,
ris in cagnon del Fus,
supp sbroeusgier di Tre Legor,
formaj de la Cagnoeura,
stracchin de la Senavra,
guarnazza (Vernaccia) del Bisson,
moscatell di Trí Re,
montarobbi del Gall,
pont de Stura del Gamber,
malvasia d'offellee,
tucc coss de tesoree,
el vost car Meneghin ci va in lontan paes...
Se pu no s'vedaremm, a revedès! ...
E ti, corta bandida de la gora,
cornucopia dei venter,
cuccagna di leccard,
caos di bon boccon,
stupor di forestee,
bondanzia di nostran,
gran Verzee de Milan,
Meneghin l'è confus
avend d'andà lontan di tò pasqueel..
Chi abbandona el Verzee resta un gambus,
e s'fa magher i verz via del Verze!...*

I guaritori di campagna
tra magia e medicina
Paola Giovetti
Ed. Mediterranee

Un liber rar ch'el te
mena in gir per l'Italia in
de 'n viagg a la descuerta
di tradiziun e di pratic
de guarigioni ligaa al
mund popular, a la fed
e a la cultura ancestrala
di paisan.

L'ombra del bastone
Mauro Corona
Ed. Mondadori

El Mauro Corona l'è vün
di quei scritur che se'l te
ciapa te lassa piö nà.
Sarà, forsi, perchè 'l vif
ch'el che scrif che anca in
chel rumanz chi gh'hin i
stori e la vita di gent de
muntagna che sumeien
de bun ai noster.

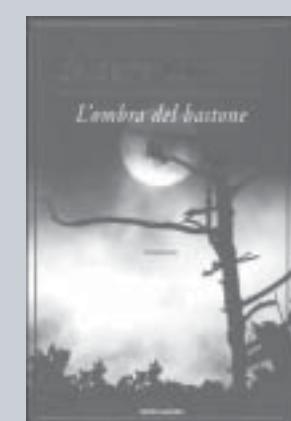
Revolution OS II. Software
libero, proprietà intellettuale, culturae politica;
Arturo di Corinto - Liber +
DVD; Ed. Apogeo

Un liber, cunt tacaa 'n video,
ch'el spiega in manera fess
ciara i fundament de l'etica
e del pensee del software lib
er. In de 'n viagg ch'el par
tess del principi de la storia
del muviment hacker se par
la de la bataia de libertà che
se pö e se gh'ha de scum
bat per la libertà e la biudi
versità infurmatega e mia
dumà per quel. De legg e de
vidè mila volt.

La lengua de Milan, il dia
letto milanese dalle origini
ai nostri giorni
Cesare Comoletti
Ed. Selecta

L'è 'n liber precis ma mai
tosegh indispensabil per
imprend la storia de la no
sta lengua e de la nostra cul
tura. Se ghe l'avii mia gh'è
de cur in del libree a töl.

Panzanegh d'Insùbria - I tri cavernat per amur

G'h'eva 'na volta in chel de Varena 'na bela tusa di cavei biund e di öcc celest, che gnanca 'n omen saress staa in cas de resestegh. Va che per lé han traa via el co trì giuinot, ma le, che la saveva minga ce che catà fö, la gh'ha 'vüü

la bela pensada de maridà chel di tri ch'el saress staa bun de descuvré la surgent del Fiömalacc. A l'idea, chi la s'hin stremii, ma a la fin, per amur, han decidüü de tentà l'impresa. La negra caverna de induè ch'el ven föra rabiis el Fiömalacc l'ha semper striaa i laghee che prima de chi pör inamuraa le hin naa de dent per fagh la fin del rat.

Sichè la varenesa l'ha pensaa al Fiömalacc per catà fö el maré e i trì desgrassiaa hin passaa dent in del venter de la Grigna. El passa 'n dì, trì, des... ma de la buca de la muntagna sütaven a sbrinzà föra dumà

i aqui búscuent che despö 'n zichetin de strada salten denter in del lagh.

La bela tusa de Varena la s'è truada pentida e l'ha bren-taa (it: piangere disperatamente) la mort de chi bagai. Ma 'n dì, quantu temp despö se sa minga, ti lè, ch'i salten föra a l'imboch de la grota, cunsciaa cumpagn che se füdessen invegiaa de bot de mila agn. Interu-gaa di sò paesan han cüntaa sü 'na sfilza de rob de mia credegh.

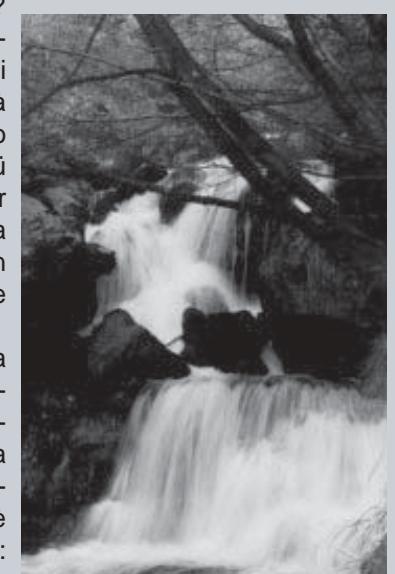
El prem el dis iscé che 'pena denter al fosch 'na sirena l'à ciapaa per man e l'ha menaa in de 'na sala due la gh'ha inzebbi (it: gli ha offerto) 'na basla piena de ambrosia. Cume l'ha faa per bagnà el bech el s'è sentüü in paradis per un bof e 'n eternità insema, ma 'pena ch'el cales l'è staa vöi la balcà (it: si è quietato) el strioss e lü el s'è truua in söl fund de 'n abess sensa uscita. El segund giuen a l'è staa 'l prutagunista de 'n aven-türa amò püssee fantastega. Despö che l'eva caminaa per un bel toch el s'è truua in del mes de 'na caverna sberlüsenta due l'è staa serciaa de 'na rusciada de bei don ch'i balaven mes biot in sò l'onda de 'na strana müsega intratanta che 'na cansun fess dulsa l'invida-a va a gudess i piasè de la vita. Ma anca ché el stria-

ment l'è prest finii: cunt l'ültima nota de la meludia el le passaa del ciar al fosch, de la sala sfulguranta ai mür uribel de 'n pertüs strencc e pié de sciatuni e tignöl.

E l'ültim de la fira?
L'ha mai respun
düü ai ciamaa ch'i
ghe faven; l'arà
minga pudüü o
l'arà minga vurüü
parlà? Che esser
de l'otro mund l'eva
vedüü? Nessün
l'ha mai savüü de
negot!

La bela fiöla l'ha
cercaa in tücc i ma
ner de fagh des
mentegà la brüta
storia ai sò spasi
mant de lé ma gh'è
staa negot de fa:
despö trì dì de stre
parlà hin crepaa fö tücc. De alura piö nessün l'à sgul
zaa (it: ha osato) casciass denter in de la grota del Fiömalacc.

Panzanega vultada del Bress Malighet

La cunquista del spazzi

süta de pag.1

Scaled Composites gh'aveva però cume ubietif anca quel de duperà amò l'asternaf despò de la prima volta. Lanciadur e Asternaf gh'han de vess duperaa tanci volt, cumpagn del Shuttle, ma i privaa pöden minga permettes de trà via nagot. Per permet de rivà a i ubietif prefissa el president de la cumpagnia privada, el Burt Rutan l'ha prugetaa dü veicui: el prim, el "White Knight" (Cavaliere Bianch) l'è el lanciadur, e el segund l'è 'n aeru-razz el SpaceShipOne (AsterNaf-Vüna). El White Knight el se leva sü de tera cumpagn de 'n aeruplan nermal, ma gh'ha tacaa de sutta el SpaceShipOne. Rivaa in quota, indue che gh'è men de aria, el White Knight el lassa nà el SpaceShipOne, ch'el pizza sübit i sò mutur a razz e el partiss per el spazzi.

El mutur del SpaceShipOne l'è inuatif: l'è 'n mutur ibrid, ch'el vör di che l'è minga tüt a cumbustibil liquid, cumpagn del Tank del Shuttle, e l'è gnanca tüt a cumbustibil solid, cumpagn di razz Ariane de l'ESA.

El mutur duperaa de la növa asternaf l'è faa de do part: la prima la serviss de cumbustibil, la seconda de cumburent. El cumburent l'è l'ossid de diazotu, ciamaa anca gas esilarant. El cumbustibil inveci l'è 'na guma sintetega trada insema di pulimer de polibütadien terminaa a tücc i estremità de 'n rosc ussidril. Tücc e dü 'sti materiali gh'han minga de vess schisciaa a pressiun volt e gh'han minga bisogn de vess manegiaa cun cüra particolarra. El mutur ibrid l'è püssee segür di alter, perchè

per fà invià la reaziun de cumbustiun, che la deslibera l'energia necessaria per el razz, i dü cumpost gh'han de vess rescaldaa assee fina a 'na temperadüra volta de bun.

Quand ch'el SpaceShipOne el partiss, el ghe va adree a 'na traietoria balistega che la porta fina a un'altezza de 100 Km de quota. Despö l'asternaf la birla gio in cadüda libera. Denanz a l'asternaf gh'è muntaa un scüd termich che deslibera l'energia de cadüda e permet a l'asternaf de ralentà e de vess minga brasada in atmosfera. El SpaceShipOne el piega in sü anca metà di sò al per permet de frenà püssee.

Quand che l'asternaf la riva in vista de la pista aerea de teragg, la tira fö i sò carei cun i röd cumpagn de quei de 'n aeruplan nermal e la tuca tera senza prublem.

La Scaled Composites gh'ha in programma de diventà la prima cumpagnia a menà in orbita di asternaüta diletant e dervì despò la via del spazzi ai türist sciuri. L'è minga amò ciar se'el custarà 'n viagg in del spazzi, ma la cumpagnia privada l'è dree a met in pè i

ültim detai per garanti la sicurezza necessaria e 'na flota de asternaf de duperà cumercialment per tutt l'ann.

- GENESIS I

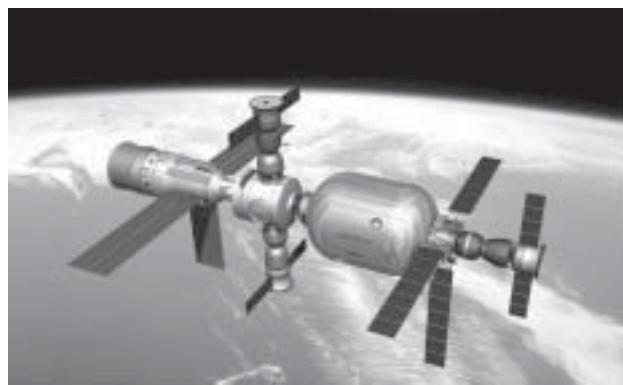
La "Bigelow Aerospace" l'ha puntaa inveci in sü 'na staziun spaziala gunfiabil de duperà cumpagn de 'n albergh de sciuri per türist spaziali che ghe n'hanno. El par 'n'idea balenga, ma la Bigelow l'è stada fundada de 'n imprendidur che l'ha metüü in pè 'na catena de Hotel in Amerega.

In del lüi del 2006 un razz ucraïn, el Dnepr l'ha metüü in orbita el prim prototip del modul spazial de la Bigelow Aerospace, ciamaa Genesis I. El modul spazial in orbita a 547 Km de quota, el s'è gunfiaa de bun e el fà vidè la possibilità de duperà anca chesta tenulugia per trà in pè 'na staziun spaziala.

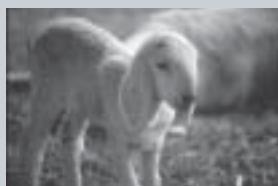
Minga dumà türist spaziali, ma anca industria e scienziaa speciaven chesta nutizia: sund spaziali gunfiabil se pudaran duperà per esperiment a gravità zero. Incö inveci tücc i esperiment cumpagn gh'aveven de vess pruntaa dumà in de la Staziun Spaziala Internaziunala (ISS) e el cust l'era fess volt, suratüt per i industri che gh'aveven de sperimentà nöf materiali.

La növa possibilità uferta de la Bigelow l'era propi chel che ghe vureva per sbassà i cust del spazzi. Anca la NASA l'ha duperaa la Genesis I per un sò esperiment spazial. Chel fat chi l'è important e el dimustra un'attenziun di agenzii pubblich per desvilüpà partnership insema a cumpagnii privaa de bun livel tenulogegh. La Bigelow la gh'ha intenziun de invià a trà in pè la staziun spaziala cumerciala in del 2015.

I privaa han dimustraa de vess bun de tirà innanz pruget e nöf tenulugii de per lur senza specià l'intervent statal. Chest el pö dervì nöf possibilità per l'esploraziun spaziala.

Lengua insübrica: i nom di besti

Agnello - Berin

Asino - Burich

Faina - Fuin

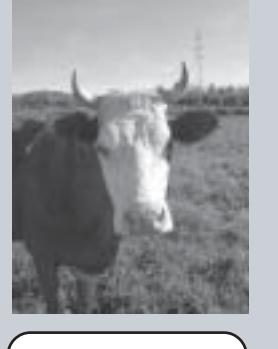
Bue - Bö

Gatto - Muscin

Moscardino - Nisciurin

Mucca - Vaca

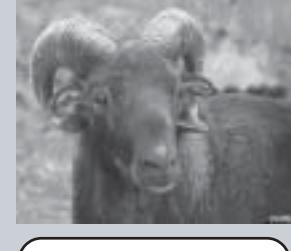
Riccio - Rispursel

Cinghiale - Singial

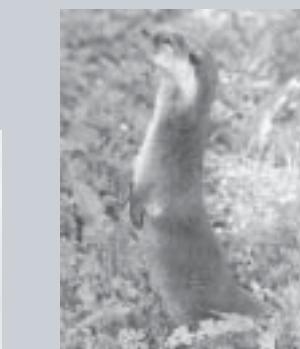
Ghiro - La gira

Muflone - Müflun

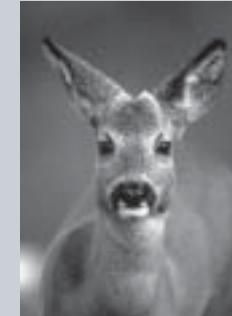
Scoiattolo - La curata

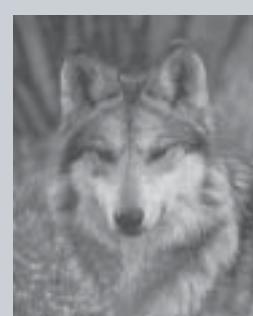
Lontra - Lüdría

Maiale - Purscel
Maiale nero - Scin

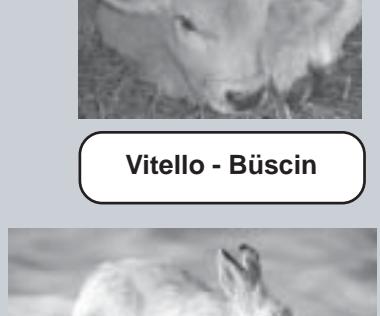
Scrofa - Lögia

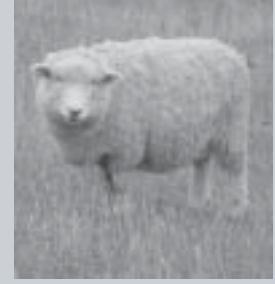
Capriolo - Cavriöö

Lupo - Lüf

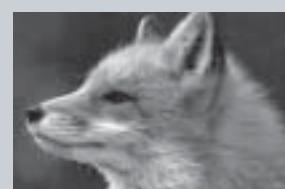
Lepre - Legur, legura

Pecora - bera

Pipistrello - Tignöla, ratvulö

Topo - Rat
Topo di fogna - Pantegana
Topo tettaiolo
Rat de culmegna
Topolino - Murigö

Volpe - Gulp

Filusufia**Rübrica****I scrit del Platun**

La tradiziun l'ha cunservaa i over del Platun infina ai noster dì. I screcc hin staa metüü gio in cinquant'agn, a parté de la mort del Socrat, segund un urden de temp stabili di stüdios muderni:

- 1) screcc de la giuinessa o "sucrategh" (staghela lé 399–388 denans de Crest): *Apulugia del Socrate, Critone, Ione, Eutifrone, Carmide, Lachete, Liside, Ippia magiur, Ippia minur, Protagora;*
- 2) dialegħ de l'età marūda (387-367): *Gorgia, Menone, Fedone, Eutidemo, Menesseno, Clitofonte, Repubblica, Cratilo, Simposio, Fedro;*
- 3) dialegħ de la vegedaa (365 – 348/347) *Teeteto, Parmenide, Sofista, Politico, Filebo, Timeo, Crizia, Legg.*

I Legg hin staa l'ultema ovra del Platun, püblegada del sò scular Filippo di Opunte. A la lista van tacaa là 13 Leter che però se sa minga s'hin vera o fals: la püssee impurtanta l'è la VII, scrivüda in di ültem agn de vita del Platun. Per i scritur antich l'eva squas normal fa passà i sò cumpuniment de lur per over de s'cem di temp indree, inscì i cumpuniment medem ciapaven impurtanza. Inscì l'è staa per el Pitagora e el Democrit e inscì, le par, l'è staa per el Platun. Defat se quistiuna in sò ce che l'è staa a scrif l'Alcibiade I e l'Alcibiade II, perchè gh'han denter dutren vegnūü despō de l'etaa del Platun. Presempi adess ghe se daa el merit de l'Epinomide al Filip de Opunte. De sigura hin minga del Platun sti tratatei ch'i gh'hin rüaa sota al sò nom: *Assioco, Definiżiun, Del giüst, De la virtù, Demodoco, Erissia, Ipparco, Minosse, Rivai in amur, Sisifo, Teagħte.* Se la Letera VII l'è dedovera del Platun, l'è propi lü a cüntà sū i grand cas de la sò vita, in particular de quii che gh'hin capitaa intratanta che l'eva a Siracusa. Sichè la furma leteraria l'è diversa di alter scrit; l'istess se gh'haa de dì de l'*Apulugia del Socrate*, discurs del Socrat in persuna tegrüü denans ai atenies al mument de la cundana a mort. L'è 'n discurs lungh e strefilaa in sül mudel di urasiun giudiziari e sufistegħ.

Ma al Platun ghe interessa de truà 'na furma buna de riprend del vif i ciciarad del Socrat cunt la gent: chesta ché l'è el dialegħ, che 'l gh'ha di precedent in teater cunt el scambi de batüü tra atur; el Platun però el le dupera la tenega per pitürà ün quader compleet de la filusefia che l' è scambi de ciamad e rispost vultaa a risolv i problema e a cercà verità e savè. El Platun scerness fō dū qualità de dialegħ scrit: 1) dramategh indue ogni persunagg el dīs sō i sò batüü (cumè in teater giusto cünt) 2) indiret indue l'è 'n alter (di volt propi el Socrat) a riportà 'n discurs preċedent. Altra differenza in tra i dialegħ scrit del Platun l'è ch'el Socrat va adree a spari meneman per lassagh la scena a di alter persunagg principai; quist in particular in di ültem temp de vita del Platun. Mia per negot chichinscì la ciara spiegaġiun de tesi filusufegħ fess cumplicaa la quata gio el sistema de ciamad e rispost e dessuramaross chi ch'el discut insema al protagonisti l'è lillinscì asquas de belessa a digh domà de sé.

Bress Malighet**La bedula***Betula pendula Roth.
Famēja: betulacee*

L'è 'na pianta che la pō rūa ai 30 meter de altezza cunt un barsun (it.: tronco) de 60 ghei de diameter; la pel di ram e del barsun l'è bianca e lissa anca se al pè del barsun la vegn de culur gris iscür, sügherusa e cunt di tai prufund. I ram terminai, fin e che dunnen gio, in inverna metten di casciat a furma de of, slungaa e a punta güzza.

I föi müden de furma, del triangul a la lusanga, hin a punta güzza e dinciaa de banda, tacaa a 'n pical de 1-3 ghei; la part dessura l'è verd iscür, chela dessuta verd ciar.

I fiur hin metüü a ruschet ch'i paren 'n fiur sul, cia-ma ament (it.: amenti) o gatet (it.: gattini) e hin di löv bei s'ciass chi dunden gio: hin mas'c o femen a segunda di fiur ch'i furmen.

Di ament femen vegnen föra i früt in sül güst de 'na grapa de üga; hin lungh 4 ghei e i gh'han dent la

sumensa cunt 'na larga ala de palpee.

La bedula la cress in montagna e di volt anca al pian. Se duperen i casciat, la pel di ram apena metüü e i föi. I casciat se caten in fevree quand ch'hin amò saraa sō pulitu; per vegħ la pel mè de taiaa i ramet de 'n ghel de diameter a marz-avril quand la pianta la va in vegetassiun; i föi i se caten in avril-giōgn sensa el pical.

La pel la se fa gio a tuchelet de 5-10 għei de lungħessa e la se lassa secà al su; i casciat e i föi, inveci, se lassen a l'umbria ma gh'è de mövi sō de spess.

Pel e föi se meten via in di scartuzzei de palpee o de tila, i casciat, inveci, in vas de veder.

- *Pruprietà:* la fa nà a pissà (diuretegh), vüta la fel a nà in di büsech (coleretiche), tè cuntrulaa el sangħ gross (ipocoesterolemizzanti), la cūra l'infezjoni (antisettiche), astringent, la quieta el dulur (lenitif)

- *Prinzipi atif:* tanini, resin, oli esenziali, bedüleña, glūcosidi.

La pruprietà de la bedula l'è de cascjalha gio in gura per nà a pissà senza fastidi: si-chè la se dupera per drenà fō l'qua che la ristagna in di tessüü del corp de urgin renal o del cōr, per fà nà indree l'albümina e sparé l'acid uregh. I decot de föi vüten a fa scor la fel e a fà sbassà gio el sangħ gross

(it.: colesterolo). La bedula la ve buna per bügnun e pel grassa; per i cūr de bellezza l'è dupera-da per desfescià l'udur in cas de rüfa grassa o per trattà la celulit.

Se s'intend bevela gio per nà a pissà o per sbassà gio el sangħ gross gh'è de fà el decot cunt 3 gr de föi (o casciat) in 100 ml de aqua; 2/3 taz al dì luntan del pacià, o sedenò ca-

scen denter 20 gr in 100 ml de alcool a 60° (a maser per 5 dé). 1 cūgħialin 2/3 volt al dì. Per i cūr de bellezza l'aqua distilada de pel e föi l'è 'n tunifegħ fess bun, menter la tencija alcoleġa lingera (20°) di föi l'è l' ideal per netà e fà vegnè fort i cavei. El decot el va bé de fregħ sō sōi pel grass pié de bügnun.

- *Spissigad:* per el tacuin celtegh la bedula l'è la pianta del mes de dicember; i ruman duperaven i sò ram per quatà l'asta del fass litor; in del Evu de Mez in Galia Transalpina l'eva la bacheta di master.

- *Grapa de bedula:* necessari: 1 liter de grapa, 1 mansciada de fuieten fresch, 50 gr de zücher, 50 gr de mel

*Bress Malighet***Abunament 2006**

- Abunament n°1: 4 númer de La Vus ---> 10 euro*
- Abunament n°2: 4 númer de La Vus+1CD o ben el manūl "L'insübrich senza fadiga - 5 ediziun" ---> 20 euro*
- Abunament n°3: 4 númer de La Vus+2CD o ben 1CD + el manūl "L'insübrich senza fadiga - 5 ediziun" ---> 30 euro*
- Abunament n°4: 4 númer de La Vus+3CD o ben 2CD + el manūl "L'insübrich senza fadiga - 5 ediziun" ---> 40 euro*

Per fà 'l pagament l'è assee cascìa sū
i danee sül cunt current pustal n°

59989681

intestaa a "Assuciazjun La Vus de l'Insübrich"

Regardivess de mandà 'na letera letronega de conferma!

Per infurmaziun: vusinsubria@libero.it ; 339-6855147

*CD de scerni fina a che gh'hen ġe: Alter di Fba - Scigula del F. magni - Grandi storie di un piccolo mondo del Mario Benetti - Caragna No di Tekapi - L'ass de picch di Longobardeath - The secret dream of the fairies di Fba

del Bress Malighet

*La
"Rustida"*

L'è 'n piat popular de la tradiziun paċċana del nuares per el dì la festa

- Necessari per 4 persun:

2 et de carna de pursel, 1 et e mes de cōr de pursel o de büscin (it.: vitello), 1 et e mez de fidegh de pursel o de büscin, 1 et de lüganega, 1 et de panzeta magra, 30 gram de büter, 2 et de pulpa de tumates tridada gio, 1 scigula grossa, 1 cūgħan de oli, vin bianchi sech, sal e pever in gran.

- Preparaziun:

Mundà el fidegh de la pelesina ch'el la rivestess. Ta'ia gio la carna, el cōr, la panzetta, el fidegh a fes seti e la lüganega a tuchelet. Fa gio la scigula a fes fen fen, fala sufrigg cun büter e oli e metegħ insema anca la panzetta; quand ch'el sarà vegnū tütt pass, ma gh'è de stà a l'öcc de minga fà secà trop la panzetta, trà dent la carna e fala sufrigg a foch vif intratanta che se tè rügħaa sō. Despō cascìa denter la lüganega, el cōr e, per ültem, el fidegh. Rügħ sō e fa cōs amò cinc minnūt a foch vif. Quand che la rustida la tacarà a frigg, trà denter la pulpa del tumates tridada gio, mes bicer de vin bianchi, salà e quatà cunt el pever masnaa al mument; cuerċia el padelot e lassà cōs fintanta che la pucia la devientarà mia spessa (it.: densa). Se l'è il cas, per mia fa tacà gio il pacià, trà dent de l'alter vin.

A la fin trà in taula cunt la pulenta.

Buna paciada!!!

Rübrica**S piant ...a la radis****La bedula***Betula pendula Roth.
Famēja: betulacee*

L'è 'na pianta che la pō rūa ai 30 meter de altezza cunt un barsun (it.: tronco) de 60 ghei de diameter; la pel di ram e del barsun l'è bianca e lissa anca se al pè del barsun la vegn de culur gris iscür, sügherusa e cunt di tai prufund. I ram terminai, fin e che dunnen gio, in inverna metten di casciat a furma de of, slungaa e a punta güzza.

I föi müden de furma, del triangul a la lusanga, hin a punta güzza e dinciaa de banda, tacaa a 'n pical de 1-3 ghei; la part dessura l'è verd iscür, chela dessuta verd ciar.

I fiur hin metüü a ruschet ch'i paren 'n fiur sul, cia-ma ament (it.: amenti) o gatet (it.: gattini) e hin di löv bei s'ciass chi dunden gio: hin mas'c o femen a segunda di fiur ch'i furmen.

Di ament femen vegnen föra i früt in sül güst de 'na grapa de üga; hin lungh 4 ghei e i gh'han dent la

